



Отримано: 28 лютого 2024 р.

Прорецензовано: 18 березня 2024 р.

Прийнято до друку: 21 березня 2024 р.

e-mail: olha.demianchuk@oa.edu.ua

ORCID-ідентифікатор: <https://orcid.org/0000-0001-9282-3589>

e-mail: yriu.dziurakh@ukr.net

ORCID-ідентифікатор: <https://orcid.org/0000-0001-7131-7468>

e-mail: denys.leshchenko@oa.edu.ua

DOI: 10.25264/2311-5149-2024-32(60)-75-80

Дем'янчук О. І., Дзюрах Ю. М., Лещенко Д. Л. Оцінка рівня фінансової безпеки України. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка» : науковий журнал. Острого : Вид-во НаУОА, березень 2024. № 32(60). С. 75–80.*

УДК: 336.76

JEL-класифікація: G 32, H 56

Дем'янчук Ольга Іванівна,

*доктор економічних наук, доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту
Національного університету «Острозька академія»*

Дзюрах Юрій Михайлович,

*доктор філософії з публічного управління та адміністрування,
доцент кафедри адміністративного та фінансового менеджменту
Національного університету «Львівська політехніка»*

Лещенко Денис Олегович,

*студент другого рівня (магістерського) вищої освіти
Національного університету «Острозька академія»*

ОЦІНКА РІВНЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Фінансова безпека є однією з ключових складових національної безпеки країни. Україна, перебуваючи в епіцентрі складної геополітичної ситуації, змушена постійно оцінювати свій фінансовий стан та забезпечувати стійкість фінансової системи в умовах небезпеки. В контексті воєнного конфлікту Україна стикається зі складними викликами у забезпеченні фінансової стабільності та безпеки. Поглиблене дослідження і оцінка рівня фінансової безпеки стають важливими завданнями для урядових органів, експертів та громадськості.

Метою дослідження є аналіз рівня фінансової безпеки України в період 2018–2022 рр. Для виконання поставленої мети було обрано значення індикаторів банківської безпеки, безпеки небанківського фінансового ринку, боргової безпеки, бюджетної безпеки, валютної безпеки, грошово-кредитної безпеки. На основі цих індикаторів було обрано загальний індикатор фінансової безпеки.

Після початку повномасштабного вторгнення у 2022 р. найбільше зменшення показав індикатор бюджетної безпеки. Найкраще себе показали сфери банківської безпеки та безпеки небанківського фінансового сектору.

Ключові слова: фінансова безпека, показники фінансової безпеки, фінансова система.

Olha Demianchuk,

*PhD, professor of Finance, Accounting and Auditing Department,
The National University of Ostroh Academy*

Yurii Dziurakh,

*PhD (Public Administration), Associate Professor of the Department of Administrative and Financial Management
Lviv Polytechnic National University*

Denys Leshchenko,

MA student at the National University of Ostroh Academy

ASSESSMENT OF UKRAINE'S FINANCIAL SECURITY LEVEL

Financial security represents a pivotal aspect of a country's national security. Situated at the heart of a complex geopolitical landscape, Ukraine is compelled to continually evaluate its financial health and uphold the resilience of its financial system amidst threats. The ongoing military conflict presents Ukraine with multifaceted challenges in maintaining financial stability and security. Consequently, conducting thorough research and assessment of financial security levels has emerged as a crucial undertaking for government agencies, experts, and the general populace.

This study aims to scrutinize Ukraine's financial security from 2018 to 2022. To achieve this objective, we analyzed various indicators, including those related to banking security, the security of the non-banking financial market, debt security, budgetary security, currency stability, and monetary security. From these metrics, an aggregate financial security index was derived.

The outbreak of the full-scale invasion in 2022 significantly impacted budgetary security, marking the most pronounced decline among the evaluated indicators. Conversely, the domains of banking security and the non-banking financial sector demonstrated relative resilience.

Keywords: financial security, indicators of financial security, financial system.

Постановка проблеми. У контексті сучасного геополітичного конфлікту та воєнних дій Україна стикається із серйозними викликами у забезпеченні своєї фінансової безпеки. Воєнні дії не лише безпосередньо впливають на економічний стан країни, але й породжують ризики, що стосуються стійкості фінансового сектору, грошового обігу та зовнішньоекономічних відносин. Об'єктивна оцінка рівня фінансової безпеки в умовах війни стає надзвичайно важливою для розробки ефективних стратегій забезпечення економічної стабільності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням забезпечення фінансової стійкості держави цікавляться як вітчизняні, так і зарубіжні вчені. Теоретико-методологічним підґрунтям для цієї роботи стали наукові праці таких вчених: І. Барон, В. Геєць, М. Єрмошенко, Н. Калюжна, О. Прокопенко.

Мета дослідження: оцінити фінансову безпеку України. Завдання дослідження: обрахувати та проаналізувати динаміку індикаторів фінансової безпеки.

Виклад основного матеріалу. Умови війни завжди ставлять перед країною виклики, які безпосередньо впливають на всі сфери її життя. В умовах конфлікту, де держава стикається із викликами не лише на воєнному фронті, але й в економічному просторі, важливо ретельно вивчати та аналізувати фінансові процеси. Фінансова безпека є однією з ключових складових національної безпеки кожної держави, визначаючи її здатність до ефективного функціонування та стійкості у змінних умовах внутрішніх та зовнішніх викликів.

Згідно з Н. Калюжною та І. Бароном, фінансова безпека держави – це рівень забезпеченості стабільності, стійкості та захищеності в різних сферах фінансової системи, що досягається за допомогою заходів щодо нейтралізації зовнішніх та внутрішніх негативних чинників [1].

Індикатори, які характеризують стан фінансової сфери країни є найголовнішою вхідною інформацією, на основі якої має базуватися стратегічне планування фінансової безпеки [2]. Згідно з «Методичними рекомендаціями щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» фінансова безпека містить такі складові: банківська безпека, безпека небанківського фінансового ринку, боргова безпека, бюджетна безпека, валютна безпека, грошово-кредитна безпека [3]. На основі цього наказу обрахуємо індикатори фінансової безпеки та її складових.

Таблиця 1

Індикатори банківської безпеки України за 2020–2022 рр.

Показник	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Стан показника у 2022 р.
Частка простроченої заборгованості за кредитами в загальному обсязі кредитів, наданих банками резидентам України, відсотків	41,01	30,02	38,12	Критичний
Співвідношення банківських кредитів та депозитів в іноземній валюті, відсотків	68,4	61,9	63,9	Небезпечний
Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, відсотків	27,3	23,48	33,5	Незадовільний
Співвідношення довгострокових (понад 1 рік) кредитів та депозитів, разів	3,3	3,5	3,7	Критичний
Рентабельність активів, відсотків	2,93	3,81	1,18	Задовільний
Співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань, відсотків	0,86	0,89	0,87	Оптимальний
Частка активів п'яти найбільших банків у сукупних активах банківської системи, відсотків	53,9	59,4	54,3	Небезпечний
Інтегральний показник	0,44	0,43	0,40	-

Джерело: розроблено авторами на основі даних [4].

З табл. 1 можна зробити такі висновки. Частка простроченої заборгованості за кредитами значно зменшилась у 2021 р. в порівнянні з 2020 р., проте у 2022 р. цей індикатор зріс на 8,12 %. Протягом досліджуваного періоду значення співвідношення банківських кредитів та депозитів в іноземній валюті перебувають у небезпечній зоні. Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків з 2020 р. зросла до 33,5% у 2021 р., що є негативним для банківської безпеки України. За 2020–2023 рр. співвідношення довгострокових кредитів має тенденцію до росту, значення індикатора є вищим за критичне значення. Рентабельність активів зменшилась, проте значення індикатора перебуває в задовільному діапазоні. Значення індикатора співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань є відносно стабільним та перебуває в оптимальних межах. Частка активів п'яти найбільших банків у сукупних активах банківської системи мала найбільше значення у 2021 р. через переважання державних банків, проте у 2022 р. це показник зменшився. Протягом досліджуваного періоду інтегральний показник банківської безпеки зменшувався: у 2020 р. – 0,44, у 2021 р. – 0,43, у 2022 р. – 0,4.

Таблиця 2

Індикатори безпеки небанківського фінансового ринку України за 2020–2022 рр.

Показник	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Стан показника у 2022 р.
Рівень проникнення страхування, відсотків	1,08	0,91	1,2	Небезпечний
Рівень капіталізації лістингових компаній, відсотків ВВП	0,04	0,6	0,5	Критичний
Рівень волатильності індексу Першої фондової торговельної системи, кількість критичних відхилень	1	1	1	Оптимальний
Частка надходжень страхових премій трьох найбільших страхових компаній у загальному обсязі надходжень страхових премій (крім страхування життя), відсотків	12,76	12,44	12,86	Задовільний
Інтегральний показник	0,32	0,32	0,31	-

Джерело: розроблено авторами на основі даних [4; 5].

З табл. 2 бачимо, що рівень проникнення страхування протягом досліджуваного періоду є відносно стабільним, проте показник перебуває в межах небезпечних значень. У 2021 р. значно зріс показник рівня капіталізації лістингових компаній з 0,04 % від ВВП до 0,6 % від ВВП, цей показник є значно меншим за критичне значення. Протягом досліджуваного періоду рівень волатильності індексу Першої фондової торговельної системи становив 1, тобто у цих роках було зафіксовано лише одне критичне відхилення. Частка надходжень страхових премій трьох найбільших страхових компаній є відносно стабільною та не перевищує незадовільного значення. Інтегральний показник безпеки небанківського фінансового ринку був стабільним у 2020 р. та 2021 р., а після повномасштабного вторгнення зменшився.

Таблиця 3

Індикатори боргової безпеки України за 2020–2022 рр.

Показник	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Стан показника у 2022 р.
Відношення обсягу державного та гарантованого державою боргу до ВВП, відсотків	60,8	48,9	78,44	Критичний
Відношення обсягу валового зовнішнього боргу до ВВП, відсотків	80,8	64,90	82,20	Критичний
Середньозважена дохідність ОВДП на первинному ринку, відсотків	10,2	10,16	18,26	Критичний
Індекс ЕМВІ+	1011,9	1082,1	404,09	Незадовільний
Відношення обсягу офіційних міжнародних резервів до обсягу валового зовнішнього боргу, відсотків	23,2	23,85	21,58	Небезпечний
Інтегральний показник	0,18	0,23	0,21	-

Джерело: розроблено авторами на основі даних [4; 6].

Відношення обсягу державного та гарантованого державою боргу до ВВП у 2021 р. становило 48,9 %, проте у 2022 р. цей показник значно зріс та становив 78,44 %. У 2020 р. відношення обсягу валового зовнішнього боргу до ВВП становило 80,8 %, у 2021 р. – 64,9 %, у 2022 р. – 82,2%. Середньозважена дохідність ОВДП значно зросла у 2022 р. через підняття облікової ставки. У 2022 р. значно зменшився індекс ЕМВІ+, що позитивно. Через значний ріст зовнішніх зобов'язань та збільшення валютних інтервенцій НБУ індикатор відношення обсягу офіційних міжнародних резервів до обсягу валового зовнішнього боргу у 2022 р. зменшився. Інтегральний показник боргової безпеки України протягом досліджуваного періоду є на низькому рівні, хоча він у 2022 р. є більшим за 2020 р.

Таблиця 4

Індикатори бюджетної безпеки України за 2020–2022 рр.

Показник	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Стан показника у 2022 р.
Відношення дефіциту державного бюджету до ВВП, відсотків	5,18	3,63	17,62	Критичний
Дефіцит/профіцит бюджетних та позабюджетних фондів сектору загальнодержавного управління, відсотків до ВВП	10,83	9,01	25,61	Критичний
Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет, відсотків	32,82	30,45	42,31	Критичний
Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування та погашення державного боргу до доходів державного бюджету, відсотків	42,5	35,2	25,07	Критичний
Інтегральний показник	0,61	0,73	0,34	-

Джерело: розроблено авторами на основі даних [6].

Показник відношення дефіциту державного бюджету до ВВП у 2020 р. становив 5,18 %, що є в межах небезпечних значень, у 2021 р. показник становив 3,63 %, що є в межах незадовільних значень, та у 2022 р. значно зріс до 17,62 % що є більшим за критичне значення. Дефіцит/профіцит бюджетних та позабюджетних фондів сектору загальнодержавного управління, відсотків до ВВП характеризує відповідність доходів органів державного управління до їх функцій. Протягом досліджуваного періоду цей індикатор є значно більшим за значення критичного стану. У 2022 р. значно зріс рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет, що означає централізацію фінансових ресурсів у держави і зменшення приватного сектору економіки. Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування та погашення державного боргу до доходів державного бюджету має низхідну тенденцію, проте цей показник є значно більшим за критичне значення. До 2022 р. бюджетна безпека була на досить високому рівні, про що свідчить інтегральний показник, який значно зменшився у 2022 р.

Таблиця 5

Індикатори валютної безпеки України за 2020–2022 рр.

Показник	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Стан показника у 2022 р.
Індекс зміни офіційного курсу національної грошової одиниці до долара США, середній за період	104,31	101,22	130,7	Критичний
Різниця між форвардним і офіційним курсом гривні, гривень	0,077	0,082	0,36	Оптимальний
Валові міжнародні резерви України, місяців імпорту	5,6	4,4	4	Оптимальний
Частка кредитів в іноземній валюті в загальному обсязі наданих кредитів, відсотків	21,1	20,24	41,11	Незадовільний
Сальдо купівлі-продажу населенням іноземної валюти, млрд дол. США	1,237	1,594	-0,879	Оптимальний
Рівень доларизації грошової маси, відсотків	26	23	28	Небезпечний
Інтегральний показник	0,88	0,91	0,65	-

Джерело: розроблено авторами на основі даних [4].

Індекс зміни офіційного курсу національної грошової одиниці до долара США у 2020 р. становив 104,31, що є задовільним значенням, у 2021 р. становив 101,22, що є оптимальним значенням, у 2022 р. через початок повномасштабного вторгнення цей показник становив 130,7, що є критичним значенням. У 2020–2021 рр. різниця між форвардним і офіційним курсом гривні була відносно стабільною, проте у 2022 р. цей показник зріс та становив 0,36 гривень. Значення індикатора валових міжнародних резервів протягом досліджуваного періоду зменшувалось, що є негативним. Частка кредитів в іноземній валюті в загальному обсязі наданих кредитів значно зросла у 2022 р., що є негативним явищем для валютної безпеки. Сальдо купівлі-продажу населенням іноземної валюти у 2020–2021 рр. було позитивним, що означає переважання обсягу продажу валюти над обсягом купівлі. У 2022 р. цей показник мав негативне значення, тобто переважання обсягу купівлі іноземних валют над обсягом продажу. Рівень доларизації грошової маси у 2020 р. становив 26 %, у 2021 р. показник зменшився і становив 23 %, у 2022 р. показник становив 28 %. Інтегральний показник валютної безпеки був на високому рівні у 2020 р. та 2021 р., проте через збільшення недовіри до гривні інтегральний показник зменшився.

Таблиця 6

Індикатори грошово-кредитної безпеки України за 2020–2022 рр.

Показник	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Стан показника у 2022 р.
Питома вага готівки поза банками в загальному обсязі грошової маси, відсотків	25,25	28,01	28,5	Незадовільний
Різниця між процентними ставками за кредитами, наданими депозитними корпораціями у звітному періоді, та процентними ставками за депозитами, залученими депозитними установами, відсоткових пунктів	7,49	7,9	9	Небезпечний
Рівень середньозваженої процентної ставки за кредитами, наданими депозитними корпораціями в національній валюті, відносно індексу споживчих цін, відсоткових пунктів	11,4	1,1	0,5	Оптимальний
Частка споживчих кредитів, наданих домогосподарствам, у загальній структурі кредитів, наданих резидентам	18,3	21,9	25,14	Критичний
Питома вага довгострокових кредитів у загальному обсязі наданих кредитів, відсотків	20,25	17,86	14,31	Критичний
Загальний обсяг вивезення фінансових ресурсів за межі країни, млрд дол. США	14	11	12	Небезпечний
Інтегральний показник	0,37	0,41	0,36	-

Джерело: розроблено авторами на основі даних [4].

Згідно з табл. 6 питома вага готівки поза банками має висхідну тенденцію, а значення індикатора є більшим за оптимальне значення. Значення показника різниці між процентними ставками за кредитами та депозитами також є більшим за оптимальне значення. Протягом досліджуваного періоду відбулося різке падіння рівня середньозваженої процентної ставки за кредитами, наданими депозитними корпораціями в національній валюті, відносно індексу споживчих цін, і у 2022 р. значення цього показника становило 0,5 відсоткових пунктів, що є оптимальним значенням. Частка споживчих кредитів у 2022 р. становила 25,14 %, що є більшим за критичне значення. Ріст цього показника можна пояснити зниженням доходу населення. Через зростання невизначеності зменшувалась питома вага довгострокових кредитів. Загальний обсяг вивезення фінансових ресурсів за межі країни у 2020 р. становив 14 млрд дол. США, у 2021 р. – 11 млрд дол. США, у 2022 р. – млрд дол. США. У 2021 р. у порівнянні з 2020 р. інтегральний показник зріс до 0,41, проте у 2022 р. цей показник знизився і становив 0,36.

Таблиця 7

Індикатори фінансової безпеки України за 2020–2022 рр.

Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.
Банківська безпека	0,44	0,43	0,40
Безпека небанківського фінансового сектору	0,32	0,32	0,31
Боргова безпека	0,18	0,23	0,21
Бюджетна безпека	0,61	0,73	0,34
Валютна безпека	0,88	0,91	0,65
Грошово-кредитна безпека	0,37	0,41	0,36
Індекс фінансової безпеки	0,48	0,52	0,38

Джерело: розроблено авторами.

На основі обрахованих інтегральних показників було обраховано загальний показник фінансової безпеки (табл. 7). Так, можна зробити висновок, що найкращий стан фінансової безпеки припав на 2021 р. Проте через повномасштабне вторгнення цей показник зменшився. Серед секторів фінансової безпеки у 2022 р. найбільше зменшення показника безпеки показав індикатор бюджетної безпеки (-53 % у 2022 р. у порівнянні з 2021 р.). Найкраще себе показали сфери банківської безпеки (-6,9 % у 2022 р. у порівнянні з 2021 р.) та безпеки небанківського фінансового сектору (-2,3 % у 2022 р. у порівнянні з 2021 р.). Загальний індекс фінансової безпеки зменшився на 26,8 % у 2022 р.

Висновки. В умовах воєнного стану оцінка рівня фінансової безпеки України стає не лише актуальною, але й надзвичайно важливою для забезпечення сталості та адаптації економічної системи. Військові конфлікти породжують низку серйозних викликів для фінансової системи, зокрема збільшення витрат на оборону, зміни в торговельних зв'язках та загальну нестабільність економічного середовища. На фоні цих викликів важливою стає розробка та реалізація ефективних стратегій управління фінансами, для цього потрібно застосовувати комплексні підходи щодо оцінки поточного стану економіки.

У цій статті було проаналізовано стан фінансової безпеки України та її складових (банківська безпека, безпека небанківського фінансового сектору, боргова безпека, бюджетна безпека, валютна безпека, грошово-кредитна). Більшість показників безпеки мали своє найбільше значення у 2021 р., проте після початку повномасштабного вторгнення ці показники зменшились.

Література:

1. Калюжна Н. Г., Барон І. Г. Трансформація методичних підходів до оцінювання економічної безпеки України. *Бізнес Інформ*. 2018. № 11. С. 22–27.

Kalyuzhna N.G., Baron I.H. (2018). Transformatsiya metodychnykh pidkhodiv do otsinyuvannya ekonomichnoyi bezpeky [Transformation of Methodical Approaches to Assessing the Economic Security of Ukraine]. *Biznes Inform* [Business Inform], 11, 22-27. [in Ukrainian]

2. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення: монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2001.

Ermoshenko M. M. (2001). Finansova bezpeka derzhavy: natsional'ni interesy, real'ni zahrozy, stratehiya zabezpechennya: monohrafiya [Financial security of the state: national interests, real threats, security strategy]. Kyiv: Kyiv. nats. torh.-ekon. un-t. [in Ukrainian]

3. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України 2013 (Верховна Рада України). Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text> (дата звернення: 26.02.2024).



Pro zatverdzhennya Metodichnykh rekomendatsiy shchodo rozrakhunku rivnya ekonomichnoyi bezpeky Ukrainy 2013 (Verkhovna Rada Ukrainy) [Methodological recommendations for calculating the level of economic security of Ukraine 2013 (Verkhovna Rada of Ukraine)] Ofitsijnyj sait Verkhovnoji Rady Ukrainy [The official site of the Verkhovna Rada of Ukraine]. <<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text>> [in Ukrainian]. (2024, February, 26)

4. Статистичні дані Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic> (дата звернення: 26.02.2024).

Statystichni dani Natsionalnoho banku Ukrainy. [Statistical data of the National Bank of Ukraine]. <<https://bank.gov.ua/ua/statistic>> [in Ukrainian]. (2024, February, 26)

5. Фондова біржа ПФТС. URL: <https://pfts.ua/> (дата звернення: 27.02.2024).

Fondova birzha PFTS. [PFTS Stock Exchange]. <<https://pfts.ua/>> [in Ukrainian]. (2024, February, 27)

6. Статистика показників державного боргу України (Міністерство фінансів України). URL: <https://www.mof.gov.ua/uk/derzhavnij-borg-ta-garantovanij-derzhavju-borg> (дата звернення: 27.02.2024).

Statystyka pokaznykiv derzhavnoho borhu Ukrainy [Statistics of public debt indicators of Ukraine (Ministry of Finance of Ukraine)] <<https://www.mof.gov.ua/uk/derzhavnij-borg-ta-garantovanij-derzhavju-borg>> [in Ukrainian]. (2024, February, 27).